

Kántor Lajos

A „szükséges” és a „jó”

Közel fél évszázad távlatából visszanezve másképp mutatkoznak a dolgok, mint ahogy azt mi, egykori erdélyi (romániai) magyar fiatalok, az ún. Forrás-nemzedék induló költői, prózaírói, kritikusai megéltük. Az itt következő tanulmány (egy készülő könyv fejezete) megpróbálja szembesíteni az időszeleteket, a kolozsvári *Korunk* 1961-es évfolyamának újraolvasása során – nevéen nevezve számos szerzőt és szöveget. Ez a fajta szembenézés talán nem csupán a romániai sajtó- és irodalomtörténet vonatkozásában érdemelhet figyelmet – a Kárpát-medencei térség egészére is vethet némi fényt.

A holtak már nem – az élők persze perelhetnek az újraolvasóval.

Régebben – legalábbis a *Korunk* szerkesztőségében – szokás, sőt kötelező volt (nem kívülről ránk erőszakolt kötelesség!) a rendszeres lapbírálat. Itthoni *Korunk*-gyűjteményemben egy halvány(uló) ceruzajelzésekkel ellátott számot találok, az 1961-es 8–9. jelzetű füzetet. A mai kommentárra érdemes-érdekes szövegeket keresve először a tartalomjegyzékben a szerzők-címek elé tett jelekre, szavakra figyelek föl; saját írással két szó váltakozik: „szükséges” és „jó”, illetve egy-egy vonal, amelyekhez aztán bent, a laptestben további megjegyzések társulnak. Most már emlékszem, a rám osztott lapelvező-bevezető „könyved” előkészületéről van szó itt, nehéz, nem éppen kellemes munka: egy teljes *Korunk*-lapszám végigolvasása során gyűjtött benyomások rögzítéséről. Egykori magamat tesztelhetem hát, no meg a kort, a körülményeket. Utólag önvédelemnek mondanám, bár valószínűleg 1961 szeptemberében-októberében(?) is annak szánhattam a (mindössze) kétszer előforduló „szükséges”-t (utóvégre ünnepi, azaz „felszabadulási” számról beszéltünk): Balázs Sándor hosszú (és hosszú, fantáziátlan című) cikkét, *A szocialista termelési viszonyok fejlődési üteme hazánkban-t* jelöltem így, a főlapból, valamint a „Világgazdaság, világpolitika” rovatban elhelyezett Gál Mátyás-cikket (*A kapitalizmus általános válságának új szakasza*). A lap első részéből egyetlen közleményt emeltem ki „jó”-val, bizonyos V. Aszmusz (oroszból fordított) eszmefuttatását (*Az olvasás mint munka és alkotás*), amelyben többek közt az *Anna Karenina*, *A Karamazov testvérek*, a *Don Quijote*, Puskin és Majakovszkij költészete szerepel példaként; és amely így végződik: „Nagy segítséget nyújthat az olvasó neveléséhez kritikánk és irodalomelméletünk. A jó kritikus – író, aki, ha lehet így mondani, az »emberek között«, »hangosan« olvassa és elemzi az irodalmi alkotást, amelyet bonyolult szervezetnek, nem pedig elvont gondolatok és tételek »formába« öltöztetett, egyszerű összégének tekint.” A rovatokból több írásnak adtam jó minősítést, egymástól meglehetősen különböző szerzők különféle tárgyú szövegeinek. Így: Szász Jánosnak (*Műzsák az asztalfőn*), Dán Klárának (*Kolozsvári filozófusok írásairól*), Pierre Daix-nek (*Beszélgetés az asztronautika új szakaszáról*), Jánosházy Györgynek (*Költő – receptre*). Külön-külön meg kellene most próbálnom indokolni egykori szavazatomat. Szász ugyan rovatindító jegyzetében nem fordít hátrat a szocialista realizmusnak és a pártos elkötelezettségnek, de állítja, hogy

az „összeegyeztetetlen mindenfajta hitvitázó elvakultsággal”, egyoldalúsággal, a költői belső és külső formák területére nem lehet átvinni a világszemléleti egyértelműséget; nem lehet szembeállítani Majakovszkijt Becherrel, Éluard-t Tvardovszkijjal. Hogy Dán Klára recenziója miért tetszett, ma nemigen tudom megmagyarázni, az asztronautikáról folytatott diskurzus pozitív fogadtatása érthetőbb. Jánosházy Székely Jánossal folytatott polémiájában, a Horváth István verskötetét s a mellette kiálló kritikuskokat védelmébe vevő vitacikkében érdekelt voltam, minthogy én is méltattam a *Krizantémok* című verseskötetét. Jánosházy keményen bírálta Székely János „szűk, mondhatni vulgáris” realizmusfelfogását, és „elvitathatatlan költői tehetsége”, gáttalan művészi fejlődése érdekében figyelmeztette vitafelet: „a merev esztétikai kánonok tisztelete saját költészetét fenyegeti”. Ennek nyílt kimondását azért is „jónak” nyilváníthatam, mert Székely mint az *Igaz Szó* versszerkesztője a fiatalokkal (a majdani *Forrással*) szemben is ugyanezt a merev esztéticizmust érvényesítette.

Megjegyzés (bejegyzés) nélkül maradt – többek közt – Lászlóffy Aladár szolgálatos („szükséges”?), szabvány ünnepi verse (*Harcok fénye*), Bajor Andor hasonlóan ünnepi publicisztikája (*Új hazai földrajz*), Szíves Sándor (*Találkozás Bukaresttel*) és Veress Zoltán prózája (*Ölélő tenger*). Annál több széljegyzetet találok Herédi Gusztáv főlaptesti vívmány-szövegéhez (*Parasztságunk kollektivistá életformája*). Több bekezdéséhez is odaírtam: „hamis!” – sőt azt is, hogy „felolvasni!”, vagyis a lapbírálaton résztvevőket szembesíteni az 1961 őszen is szembetűnően primitív szöveggel. Álljon itt egyetlen kiragadott mondat, emlékeztetőül: „Az élet biztonságosságára vall, hogy a kollektivisták már nem vetnek magas díszágyakat, hanem nyugodtan alusznak a párnákon, lepedőkön.” A faluhoz (a mezősi Székhez) közelebb álló, néprajzoként a vidéket járó – és időnként a *Korunknak* riportokat hozó – Nagy Olga jobb minősítést kap tőlem a Fejő-üzemért, mozgósítónak véltem ugyanis ezt a riportját. És még „a szocializmus építőtelepéről” úgymondó hírt hozó írásoknál maradván, Farkas Helén semmitmondó összegezése (*A kollektív gazdálkodás megszilárdítása*) a legsűrűbben glosszázott, például így: „bármelyik szeminárium hallgatója tudja”. (Természetesen párt-szemináriumokra történt utalás.) Lupán Anna Mária közgazdaságinak szánt ismertetése (*A Tehnofrig üzem minőségi terve*) lényegében ugyanilyen jelzőket kap („semmitmondó az olvasó számára”, „napilapba való”). Francisc Pállnak S. Goldenberg várostörténeti monográfiája, a bukaresti akadémiai kiadásban napvilágot látott, Kolozsvár XVI. századát feldolgozó könyv recenzióját hiány- és felkiáltójelekkel kísértem. Például ezt a különösen furcsa mondatot: „A XIII. század második felében Kolozsvárt nemcsak románok és betelepített németek laktak, hanem magyarok is, hiszen a ma Luxemburg nagyhercegségben fekvő Echternach kolostor krónikájának idézett részlete arról értesít, hogy az 1241. évi nagy tatárjáráskor »magyarok végtelen sokasága esett el valamilyen Cluse (Clusa) nevű várban«.” (Ezt a mondatot is felkiáltójeleztem – ma is megtenném: „Az ismertett könyvvel kapcsolatos apróbb bírálati észrevételeink a mű tervére, egyes tisztázatlan vagy érvekkel nem alátámasztott kérdésekre, vitatható megállapításokra és más egynéhány általában kevésbé jelentős hiányosságra vonatkoznak.” – Apróbb, kevésbé jelentős hiányosságok?)

Az 1961-es évfolyam egészében vegyes képet mutat. Az új évtizedet kezdő, januári lapszám címlapjára elsőként az került, hogy Pártpolitika és jólét, a bukaresti politikus Manea Mănescu (később Ceaușescu miniszterelnöke) cikkének címét (*A dolgozók jólétének emelése – a párt politikájának legfőbb célkitűzése*) tömörítette így valamelyik szerkesztő. Bent, a laptestben Nagy István cikke került az élre (*Választunk*), de előkelő helyet kapott (Mănescu előtt!) Lászlóffy Aladár verse is, holott a Ruha Istvánnak ajánlott *A hegedű húrjai* már nem a *Harcok fénye*-szerű zöngemény. Szerzője ugyan, évtizedek múltán – a Korunk Galériában is sokat szereplő kiváló hegedűsre emlékezés szerkesztőségbeli alkalmával –, nem lelkesedett verse előkereséséért, programba iktatásáért, mégis az induló költő egyik figyelemre méltó teljesítményének mondható ez a Lászlóffy-vers, leszámítva a benne föllelhető

feltétlen jövőhítt. Akkor mindenesetre úgy éreztük, hogy a belénk nevelt a priori hit itt sokkal emberibben szól, mint mondjuk a Mánescué vagy a Nagy Istváné. (Az „Ember és szocialista ember” című részben így: „...A szocializmus nem egy terület, ó, nemcsak ország, / hanem mérték, minőség, fokozat az ember útján, / mit mindenütt elérnek majd az életformák.”) A hegedű húrjai zárósorai viszont ma igencsak mentegetés nélkül idézhetők:

Négy húr a tér –
most újra megnyugodva hallgat.
Keresztben rajta a vonó – nagy, dőlt virág –
nem hervadó, csak fáradt,
mint új anya, vagy nyárra a barázda:
megtermette s kiosztotta
nektek a kívánt magokat.

Tudomásom szerint nem volt szándékosság abban, hogy épp e *Korunk*-szám Szemle-rovatában jelent meg Lőrinczi László (körülményes, magyarázkodó-köntörfalazó, de mégiscsak pozitív) kritikája a Méliusz művelte szabad versről (*Jegyzetek Méliusz József költészetéről*), amelynek elején Szilágyi Domokos és Lászlóffy rokon verseire is utal. („Mert képzeljük magunkat egy fiatal költő, tesztem azt Szilágyi Domokos vagy Lászlóffy Aladár bőrébe, akikenél leg-erősebben érzem egy sajátos arculatú költészet születési kínjait, és akikenél – bár korántsem kizárólagosan – határozott fajsúllyal jelentkeznek a szabad verssel való kísérletezés tehetséges eredményei, és nézzünk körül az ő szemükkal.”) A „Méliusz-probléma” taglalása során Lőrinczi fölveti a kérdést, hogy mit tehet és mit nem egy kommunista költő. A következő Szemle-cikket J. Nagy Mária egyetemi tanársegéd jegyzi (*Stiliztikai észrevételek Kányádi Sándor verseihez*) – és itt is megjelenik, a korabeli Kányádi-versekből kiindulva, a pártosság szempontja, „a szocializmust igenlő mondanivaló”. A Szemle és bírálat „Tudomány” fejléce alatt pedig Csehi Gyula folytatja fejtegetéseit egy szovjet könyv kapcsán, *A marxista-leninista esztétika mint művészetfilozófia* témában. (Jegyezzük meg, hogy a lap végén a Tartalom nem csupán magyarul olvasható, hanem – rövidített változatban – románul és oroszul is.)

Ez a kettősség – ami itt olykor még „kettős egységnek” látszik – végigkövethető az 1961-es *Korunk*-évfolyamon. Egyrészt a marxista örökség, a romániai szocializmushoz(?) igazodó jelen feltétlen elfogadása, a tökéletes betagozódás a Szovjetunió vezetett szocialista táborba – másrészt a többé vagy kevésbé érzékelhető újító-tisztító szándék, nem utolsósorban egy új (irodalmi) nemzedék térkövetelése, térhódítása állapítható meg a tizenegy (köztük egy dupla) lapszám újraolvasásakor. Csehi Gyula képviseli a korunkos öregek nemzedékét, a nemzetközi és a saját forradalmi hagyományt a mával összekapcsoló esztétikai-irodalomtörténeti igényt (*Proletárirodalmak a két világháború között*. 1961. 2.); a Gaál Gáborral egyidős pártmunkás, egyetemi tanár, Kohn Hillel a régi *Korunkat* és (Dienes utáni) szerkesztőjét az egyetemes és romániai politikai munkásmozgalom összefüggésben mutatja be (a már hét éve elhunyt) G. G. születésének 70. évfordulóján. A nem olyan rég, az ötvenes évek legelején, pártutasításra politikai osztály alá vett ideológus (Csehi is a támadó közt volt!) most a feltétlen elkötelezettség, szilárdság példajaként jelenik meg: „Gaál Gábor, maga is elnyomott, üldözött – az elnyomott és üldözött igazsággal volt szolidáris, ezt szolgálta saját cikkeiben éppúgy, mint a *Korunkhoz* beérkezett írások feletti ideológiai-politikai őrtállásában” – állítja ki Kohn Hillel G. G. most már megfellebbezhetetlennek látszó káderlapját (1961. 7.). Belpolitikai vonatkozásban – a Kommunisták Romániai Pártja 40. évfordulójára készülődve, azt ünnepelve – a párthoz való feltétlen hűség („Egyek vagyunk a Párttal”), a szocialista építés, a népgazdaság sikereinek visszhangzása adja az alaphangot, külpolitikailag pedig a hidegháború szelleme hatja át a hidegháborút szavakban elitélő

cikkeket, összeállításokat. Az emberért – az embertelenség ellen cím alatt főként világirodalmi válogatást közöl a lap (1961. 3.), többek közt Paul Éluard (*Guernica*), Rafael Alberti (*Ballada arról, aki sosem látta Granadát*), Stefan Heym és Asturias szövegeivel, de a bevezetőt Erdélyi László, a világpolitikai rovat vezetője jegyzi (*Fasizmus, hidegháború, antifasizmus*), így igazítva el az olvasót a jelen kérdéseiben: „Amikor felmérjük a fasizmus veszélyét, számolnunk kell azzal, hogy a kapitalizmus általános válságának elmélyülése a tőkés rendszer belső ellentéteinek még nagyobb mérvű kiéleződését vonja maga után. A fasiszta terrorizmust az imperialista agresszorok utolsó ütközőkártyájuknak használják, de az újfasizmus nem erejük jele, hanem halálos kör szimptomája.” Ebbe az összeállításba kerül Fábry Zoltán új publicisztikája is (*Hitler elment, a tábornokok maradtak*), a német militarizmus ellen folytatott harcát a stószai remete az NDK dicséretével kapcsolja össze: „A Német Demokratikus Köztársaság nem véletlenül lett a béketábor fontos tényezője. Itt és most először próbálkozik és valósul országos méretben németül valami egészen új, valami egészen más: a német nép mint a béketudat hordozója.” És ennek a szellemiségnek a képviselője, zászlóvivője, véli Fábry, Walter Ulbricht.

Itthoni, saját vers is található a *Korunk* antifasiszta összeállításában (a máig egyik legjelentősebb, talán a legjobb ebben a témában az előző évfolyamban jelent meg, Szilágyi Domokos ciklusa, *A halál árnyéka*); Veress Zoltán (*Üzenet ifjú kortársakhoz*) költőként mutatkozik meg, ígéretesen. A – később elnevezendő – *Forrás*-nemzedék tehát hallatja a hangját, mint látni fogjuk, egyre hangosabban. A pártévfordulóra készített lapszámban azonban az előttünk járó nemzedék(ek) a hangadó(k). Jánosházy György mint *Korunk*-szerkesztő, hosszabb idő után jelentkezik verscsokorral (*Áradó szívvel*. 1961. 5.), oldottabb formában zengi a Párt dicsőségét, szerelmes verssel köszöntve a kommunista örökséget folytató Román Munkáspártot („és rád találtam pártom”). A *Piros szívvel* indító ciklusnak ilyen részei vannak: *Mivé lennének nélküled*, *Egy ütemre*, *Holnap fölvezetsz a csillagokba*. (Jól emlékszem: nem a szerkesztőség kérte Jánosházytól az ünnepi verselést, ő jelentkezett a feladatra, ebben a műformában. Érthetően, a folyóirat élére került a műve – a teljes azonosulást kifejező szerkesztőségi vezércikk után.) Miron Radu Paraschivescu és Szemlér Ferenc pártverse (*Felirat a doftánai hősök síremlékére*) képviseli a továbbiakban a műfajt. Kiss Jenő és Szász János egy-egy négy sorosa ugyanitt Gagarin világraszóló űrrepülését köszönti, miként Kányádi Sándor is (1961. április 12.), második szakaszában így:

*Érdemes volt, érdemes:
Leninnel harcba menni,
erre a kéklő csillagra
vörös csillagot tenni.*

Hogy magamat se vonjam ki ebből a hangulatból, a lelkesedés felidézéséből, a *Korunk* novemberi, hagyományosan az októberi forradalmat ünneplő számára ugrom (amely a „Gheorghe Gheorghiu-Dej elvtárs hatvanéves” aláíratú fényképpel s a hivatalos üdvözlő levél, mármint a „központi” köszöntés szövegével indul, csak utána jön a szovjet tematika). *Emberföldrajz* című jegyzetem kijeji, leningrádi, moszkvai turistaút emlékeinek és a gagarini repülés visszhangjának leírásával illeszkedik be a szám egészébe. De az én bűnöm – ha ma annak olvasható – egy Jevtusenko-, egy Martinov- és egy Prokofjev-vers közlése is, Lászlóffy Aladár és Jancsik Pál fordításában. Akkoriban – még a középiskolai intenzív orosz tanulásnak az eredményeként – a szerkesztőségbe érkező orosz nyelvű irodalmi folyóiratokat képes voltam átböngészni, és kerestem-találtam fordításra érdemesnek vélt verset-prózát (inkább verset). Jevtusenkónak mint a szovjet irodalomban, sőt a közéletben új hangot próbáló költőnek neve volt már, mifelénk is, *A komisszárok* pedig, harcos tematikája ellenére, lírai értéknek tűnt – azt hiszem, ezen nem változtattak az évtizedek

–, talált Lászlóffy Ali saját költői hangjához. Az *Ágacska* pedig, Alekszandr Prokofjevától, tökéletes apolitizmusával, Jancsik Palinak való volt, a tolmácsi feladatot kitűnően oldotta meg. Az egy évvel későbbi, látványosabb folytatásba már Robert Rozsgyesztszenszkijt, Bella Ahmadulinát és Andrej Voznyeszszenskijt, illetve Lászlóffy Csabát (majd Bölöni Sándort) is bekapcsoltuk, én pedig írtam az összeállítás elé egy nemzedéki szempontú eszmefuttatást (*A szovjet költészet fiatalága*), amit, meglepő módon, 1963-as megjelenésű Forrás-kötetemből már kitanácsoltak. Úgy emlékszem, nem esztétikai, hanem irodalompolitikai volt az ok.

Mert hogy irodalompolitizáltunk már – részben a korabeli potentátokkal szemben, részben a hivatalosság „farvizén”, kihasználva nyíló lehetőségeket. Az 1961. februári *Korunk*-szám Szemle és bírálat rovatának élén talállok rá *Szélesre tárt kapuk* című beszámolóra: a romániai fiatal írók III. országos tanácskozásán már mi, jövődő *Forrás* is jelen lehettünk, a kor „elfogadott” irodalmának alkotóiként (például Nichita Stănescu, Cezar Baltag oldalán). A bukaresti Calea Victoriei-en, az Írók Házában, főképpen pedig az egyetemi könyvtár aulájában történtek föllevenítése mellett (asztalunkhoz jött Nagy István, sőt az elnök Mihai Beniuc is) helyzetünk tisztázása, megszilárdítása olvasható ki ebből a publicisztikai közleményből, akár vitában – például az *Igaz Szóval*. Erre utal a következő, igen jellemző (beismerem, nem túl elegáns) két mondat: „*Ma már valamennyiünk előtt nyilvánvaló, hogy a romániai magyar irodalom legfiatalabb »befogadottjai«, az öt-hat évvel ezelőtt jelentkezett költők, novellisták, irodalomkritikusok – Lászlóffy Aladár, Szilágyi Domokos, Veress Zoltán, Jancsik Pál, Bálint Tibor és a később csatlakozottak – »nemzedék-egysége« nem jelenthet valamiféle különállást, ahogy az írói tapasztalatban és korban előttünk járók is a szocialista építés szolgálatába állítják alkotó energiájukat. Éppen ezért érzékenyen kell reagálnunk minden pontatlan megfogalmazásra, amely esetleg zavart kelthet.*” Korábbi vitákra utal a cikknek a szabad vers védelmében elhangzó utalása, a „modernista törekvések” pozitív emlegetése, a konferencián elhangzottak szellemében. Hiszen ilyen „műfaji” kérdésekben folyt már a polémia, akár a szerkesztőségben belül is. (Leírtam már, de itt ismételnem kell: Balogh Edgár mondta egyszer nekem, pontosabban kérdezte tőlem: „mikor fog Lászlóffy Aladár olyan szép verseket írni, mint Létay Lajos?”...)

Párhuzamosan érvényesül azonban egy másfajta irodalompolitizálás is a hatvanas évek elejének *Korunk*jában: a Balogh Edgáré. Ennek – ma egyértelműen így mondhatjuk – félelmetes megnyilvánulása az 1961 júniusában közölt *Irodalompolitikai jegyzetek*. Noha beemelő-irányító szándékú mondatokban, felsorolásokban rólunk, fiatalokról is szól, tulajdonképpen pozitív minősítéssel (engem külön is megdicsér a Horváth Imre költészetét feltérképező tanulmányért), borzasztó nyelvi sivársággal érvényesíti az irodalom (múlt és jelen) „politikai konkordanciák” szerinti számbavételét – amin nem változtat „egy félreértés” publicisztikai szintű kizárása, „hogy értékeléseink magától értetődő feltétele az író művészi alkotóképessége, ami nélkül el sem képzelhető felelős írói szerep”. Csakhogy Balogh Edgár több mint hat nyomtatott oldalon át valójában egy politruki irányvezérség eszményét követve kíván új „napiparancsot” adni a romániai magyar irodalomnak, a proletáriródlami hagyományokat kiteljesítő szocialista realizmus érdekében, Gaál Gábor örökségének legrosszabb pillanatait követve. A kortárs, „népi demokratikus táborra szélesített” író-társadalom történelmi előzményét, a folytathatóság és tagadás kérdését a parancs 1961-es megfogalmazója így összegezi: „...antidialektikus volna, ha mai irodalmi termésünket egy általánosan értelmezett hazai magyar irodalomra akarnók visszavezetni. Ez a kategória a régi tőkés-földesúri világ ellentmondásaként magában foglalja ugyanis a régi polgári kultúrát is, olyasmint tehát, ami ma már legfeljebb csak ideológiai maradványok alakjában vegetál tovább. Időszerű – a szocializmus felé kibontakozott – hazai magyar irodalmunknak egy ilyen átfogó irodalomtörténeti kategóriához a közös földrajzi és nyelvi elemeken túl annyi a köze, hogy csírái kétségkívül már a

kapitalizmus idején megszülettek: a nemzeti és osztályelnyomással tudatosan szembeszegülő proletárok irodalma alakjában. Ez az irodalom mint a hazai magyar polgári kultúra ellentéte vonta magához és szívtá fel érese során – az antifasiszta küzdelemben, majd a felszabadulás kedvező körülményei között – mindazt, ami a polgári élet és felfogás negációjaként kritikai realizmusban, különféle ideológiai és formabontó kísérletekben, főleg pedig a paraszti elmaradottságból menekülést kereső eszmei lázongásokban emberséget képviselt, szemben tőke és úriság osztályönzésével, nacionalista elfogultságaival, tömegellenes kasztszellemével.” Balogh kimondja, hogy a régi Korunk irodalompolitizálásához kell visszatérni, azt kell az új romániai valósághoz igazítva folytatni. Idézzük tovább a napiparancsra emlékeztetést, a példa felidézését: „Hol állott ez a szerep az irodalomtörténetet nemzetileg elszigetelő s az adott viszonyok között provinciálissá hervasztó filologizálástól, a homogénnek vett kategóriákkal való esztétizálástól? Gaál Gábor irodalompolitikája a marxí-lenini ideológia határozottságával szakította szét a transzilvanizmus ködfüggönyeit, a romániai valósághoz mérte az erdélyi magyar írás reális feladatait, s az Erdélyi Helikon hivalgó előkelőségével szemben üzem, külváros, faluvég és erdő egyszerű embereinek adta meg a szót.” Konkretizálva, „sajátos irodalomtörténetünk” olyan írómonográfiáit sürgeti, mint a Salamon Ernőről, Brassai Viktorról, Kovács Katona Jenőről, Korvin Sándorról, Józsa Béláról megírandót, utánuk említi Méliuszt, Szilágyi Andrást, Asztalos Istvánt, Szentimreit – merthogy a Nagy Istváné már elkészült, Sóni Pálnak köszönhetően (csak a „politikai konkordanciák pontos számbavételével tartjuk még kiegészítendőnek”). Ahogy cikkét egy 1955-ös, a Román Munkáspárt II. kongresszusán elhangzott Gheorghiu-Dej-idézettel kezdte – és többszörösen hangoztatta a román irodalomhoz való felzárkózást –, az utolsó bekezdéssel ráerősített felelős szerkesztőnk: „Az eddigi fejlődés törvényszerű menetének ismeretében sem kétséges, hogy pártos irodalompolitikával – a Román Munkáspárt irányításának maradéktalan érvényesítésével – időszerűen fokozhatjuk hazai magyar irodalmi életünk szocialista kapcsolódását az országépítés üteméhez, szorosabbá fűzhetjük éltető viszonyunkat a szocialista román irodalommal, s forróbban és bensőségesebben léphetünk be az egész szocialista világ nemzetközi vérkeringésébe is.” (Jegyezzük meg: Balogh Edgár írása nem vezércikkhelyen jelent meg, hanem a Szemle és bírálat rovat élén...)

Azt ugyan nehéz volna felmutatni ennek az időszaknak a Korunkjából, hogy valamegyikünk is a már többé-kevésbé rendszeresen közlő fiatalok közül nyíltan vitába szállt volna ezzel az ortodox marxista-leninista irodalomszemlélettel, pártos romániai elkötelezettséggel – mégis, azt gondolom, akár 1961-es (irodalmi) közléseink is elkülönülnek, legalább hangvételben, a most B. E.-től idézettekétől. Közel fél évszázad távlatából nézve vissza korai Horváth Imre-szintézisemre (amely egyébként meghozta baráti, noha a költő részéről szemérmesen tartózkodó, kapcsolatunkat), az értékelés lényegén, a kiemeléseken, a (szelíden jelzett) tévutakra rámutatáson (leltárkészítés az ország napfényes földjéről – a tömör négysorosok korszaka után) nem kellene ma sem változtatnom, csak e korántsem pozitív változás okát lehet már nyíltabban megnevezni (Horváth Imre hűsége. 1961. 4.). Az „öregek” új termésének bíráló számbavétele volt az országjáró költő, Kiss Jenő „inkább ódikus, mint ódai hangú”, építő költeményeiről írt kritikám, amely már címével provokatívnak hathatott: *Ámulat vagy megértés?* (1961. 7.) Az éveik számát tekintve előttünk járók egyikéről, a befutott *Utunk*-szerkesztő poétáról, Márki Zoltánról Láng Gusztáv készített higgadt, pontos kritikai elemzést (*A tengerész és a halál.* 1961. 11.), „a pártos öntudat, a minden elemében a kommunizmus eszményeire épülő világnézet”-et szembesítve az esztétikailag értékelhető megvalósítással. És természetesen itt vagyunk mi, ifjú költőinkkel a *Korunkban*, csoportosan is. Szilágyi Domokos (*Szerelmes versek a szabadsághoz* – részletek az *Álom a repülőtéren* című ciklusból), Lászlóffy Aladár (*Az esti sípszó*), Jancsik Pál (*Meditáció*) és Fábíán Sándor (*Minden úr ellen*) verseit Szilágyi Júlia vezeti be (még nem tagja a szerkesztőségnek) (*Közülünk jöttek.* 1961. 10.), a lírai minőség elismerését ideológiai-irodalompoliti-

kai igazolással támasztva alá: „Egy tőről sarjadtak, egy nyelvet beszélnek, »Ötszirmú csillagot« hordanak homlokukon, a tenyerükben. Ugyanazt, amely zászlaink selymén, gyáraink kapuján, könyveink borítékán ékeskedik és hirdeti: a dolgozóké a hatalom és a dicsőség, az igazság és a szépség.” És azt is hozzáteszi a korigényhez igazított, elegánsan megfogalmazott káderlaphoz: „Gagarin és Tyitov kortársai ők.”

Hát így irodalompolitizáltunk, mondhatnám „nemzedékileg” – de többről is szó volt. A régi, az öreg *Korunk* tekintélyére támaszkodva a fiatalság felé fordulás kezdett programmá válni, és ebben főnökeink, mármint Gáll Ernő és Balogh Edgár partnerként viselkedtek. „*Korunk világnézete és tudománya – ki a legtájékozottabb?*” címmel még 1960 novemberében és decemberében versenysorozatot hirdettünk középiskolások számára, 1961 januárjában és február elején pedig meg is rendeztük ezt a korunkos „Ki mit tud?”-ot Nagyváradon, Székelykeresztúron, Székelyudvarhelyen és Kolozsvárt, látványos sikerrel. Az ideológiai (ön)igazolás ezúttal sem hiányzott – a kérdések (amint ez a folyóirat 1961. februári számában olvasható) a *Lupta de clasă* (a párt úgymond elméleti folyóirata), a kolozsvári „testvérnap”, a *Tribuna* és a *Korunk* számai alapján készültek (ha emlékezetem nem csal, Szabó Sándorral, a lap ifjú ideológiai szerkesztőjével közösen végeztük e munkát) –, de a lényeg túlmutatott a hivatalosságon, az osztályharcos szemléleten. A népes közönség mellett a résztvevők minősége hangsúlyozandó; érdemes a nevek említésével visszatekinteni a nyertesekre, a 21. század első évtizedéből. Ki gondolta volna, hogy a *Korunk* majdani főszerkesztő-helyettese is a versenyzők, a diáknyertesek között van? A kolozsvári vetélkedőn ugyanis a brassais Horváth Andor lett az első, megelőzve Szabó Bálintot. A díjazottak közt volt Nagy Ágnes, Ágopcsa Marianna és Gellért Gyöngyi is. Nagyváradon Kiss Mária nyert Vajda Sándor előtt; Keresztúron Demeter Elek és Geréb Géza tizedikes után következett Hegedűs János tizenegyedikes; Székelyudvarhely képviselőjében Balázs András a győztes, a vlahicai Ferencz Csaba lett a második. (Nem volna érdektelen felmérni legalább az első hat helyezett későbbi életútját – nem csupán a közéletben, kultúrában-irodalomban ismertté váltakra utalva.)

Mínthogy – bevallva – a magam *Korunk*-történetét (is) írom, nem hagyhatom említés nélkül Kerelószentpálon készült riportomat. A helyszín megválasztásában (*Hivatása: falusi értelmiségi*. 1961. 10.) a Maros menti faluban tanító Nagy Erzsébet kétségtelenül szerepet játszott (Kolozsvárt ismerkedtünk meg, két év múlva feleségem lett, majd két fiunk anyja); ez a még nem családi kapcsolat mindenesetre segített abban, hogy ne a szokásos egyszeri riporterlátogatás nyomán szülessenek a leírások, az ítéletek – úgy érzem, nem vívmányriport, hanem ember közeli falu- és értelmiségi-bemutató sikeredett az 1961 nyarán tett látogatás során. És még egy öröm: a grafikus Tóth Lászlót sikerült meggyőzni egy szentpáli „kiszállás” erejéig, jó rajzok kísérhették így kevés riportjaim egyikét. (Később, a Besztercéről szólót, Cseh Gusztáv barátom rajzai élénkítették.)

A képzőművészeti közlésekben az 1961-es évnél két, súlyosabb mozzanatát is emlétenem kell. Emlékezetem szerint rám bízott a nyolcvanéves Picasso köszöntésére szánt reprók kiválasztása (a néhány soros magyarázat „a spanyol származású nagy francia kommunista festőről”, a haladó sajtóra és a békeharcosra utaló sorok szerzőségét átengedem, utólag mindenképpen, a rovatvezetőnek, Jánosháznak). Banner Zoltán tanulmányát Nagy Albert művészetéről tudtommal nem én szerkesztettem, a *Korunk* további Nagy Albert-elkötelezettségét viszont vállalom, természetesen. (Barátságunk, a kiváló festőnek járó tisztelet a *Fehér volt a világ* című Kriterion-kötetben csúcscsodott, jóval N. A. halála után.)

És még egy adat a decemberi lapszámból: bukaresti és kolozsvári román nemzedék-társaink közül a lírikusokat a neves fővárosi esztéta, Crohmălniceanu bevezető tanulmányával (*Öt fiatal költő*) közöltük; Leonida Neamțu, Cezar Baltag, Ilie Constantin, Nichita

Stănescu és Gheorghe Tomozi alkotta az ötöket (a fordítók: Kányádi Sándor, Jancsik Pál, Lászlóffy Aladár, Jánosházy és Deák Tamás). Ugyanitt jelent meg Vasile Rebreanu két novellája, Bálint Tibor fordításában. És ebben a lapszámban is megtalálható a nemrég indított, a folyóirat frissítésére-könnyítésére kitalált Fókusz-rovat (mint a Krónika alrovata); Bajor Andor, Szász János, Banner Zoltán, László (V.) Ferenc (a zenész) ismétlődő szerzői a rovatnak (én decemberben *Patika-mérleg – patika-méreg* címmel írtam a főként Marosi Péterre jellemző, dekázó kritikát pellengérező jegyzetet). Egy levelet is találok, rendezés közben (1961. december 10-i keltezésű); az új rovat koncepciójára kérdez rá, nekem címezve, László Ferenc Nagyszebenből (végzés után oda helyezték, a zenekarba); nyilván én kértem fel őt a rendszeres Fókusz-közreműködésre, tőlem kérte számon, jogosan, hogy merre akarjuk vinni a rovatot, mert egyelőre még eléggé heterogén. Bizonyára igaza volt régi kedves osztálytársamnak (első elemitől jártunk együtt a reformátusokhoz, ő aztán átment a zenei középiskolába). De hát aligha ez volt az egyetlen kifogásolható, megoldandó szerkesztői kérdés akkor a *Korunknál*.